

ТРІР – НАЙСТАРІШЕ МІСТО НІМЕЧЧИНИ

С. Л. КАПІРУЛІНА, доцент кафедри методики природничо-математичної освіти і технологій Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Невелике місто Трір, розташоване в межах землі Рейнланд Пфальц, що на заході Німеччини, добре відоме не лише в самій країні, а й за її межами, оскільки є найстарішим у державі. Місто було засноване римлянами біля старих кельтських святилищ наприкінці III ст. н. е. при імператорові Діоклетіані під назвою Треверорум і стало столицею префектури Галія, однією з чотирьох столиць Римської імперії. Уже в IV ст. у ньому налічувалося близько 80 тис. жителів.

Численні свідчення давньоримської цивілізації збереглися до наших днів. Це і руїни римського амфітеатру I ст. н.е., який вмщував 3 тис. чоловік, й імператорські терми III ст., і знамениті Чорні ворота (Porta Nigra) початку III ст., і базиліка імператора Костянтина I Великого (Aula Palatina), побудована приблизно в 320 р. н. е.

З XVIII ст. Трір кілька разів змінював своє «громадянство»: у 1794 р. відійшов до Франції, а потім, у 1815 р., був приєднаний до Пруссії.

Окремі історики вважають, що Трір був заснований у XVI ст. до н. е. імператором Августом. Готуючись до 2025-річного ювілею в 2009 р., міські історики навіть обчислили «точну» хвилину заснування Тріра, спираючись, як вони пишуть, на «наукові докази». 23 вересня – не лише дата осіннього рівнодення, тобто астрономічного початку осені, а й день народження імператора Августа – одне з найважливіших свят у Римській імперії. Церемонія закладання міста символічно була приурочена не просто до дня народження імператора, а й до сходу Сонця – о 7 годині 11 хвилин у перший день осені. Якою б давньою не була історія міста, його жителям хочеться зробити її ще давнішою.

У сучасному місті Трір живе понад 106 тис. чоловік. Він є центром виноробства, тютюнової, текстильної, металообробної і електротехнічної промисловості. Це – значний туристичний центр, оскільки багатий на пам'ятки історії та архітектури.

У регіоні Тріра знаходиться мальовничий замок XII ст. Ельтц; середньовічне містечко Вормс, колись столиця королівської династії нібелун-

Чорні ворота

гів. У Вормсі у 1520 р. Мартін Лютер привселюдно спалив папську буллу; селища Deutsche Weinstrasse «німецького винного шляху», який офіційно був відкритий 19 жовтня 1934 р. німецьким гауляйтером Йозефом Бюркелем з метою підвищення продажу продукції німецьких виноробів; курорт Бад-Дюррхайм (Bad-Duerrheim), місто Ідар-Оберштейн з музеєм самоцвітів (Deutsches Edelsteinmuseum), вирубана в скелях церква Фелзенкірхе (Felsenkirche).

Трір – великий освітній центр країни, відоме університетське місто. Майже $\frac{1}{5}$ частину його жителів становлять студенти. Заснований 1473 р. університет Тріра має шість факультетів, на яких вивчають педагогіку і психологію, лінгвістику, історію й археологію, політологію, економіку і соціологію, математику й інформатику, юриспруденцію, географію і науки про Землю. Окрім університету в місті працюють Єпископська семінарія, Вищий спеціальний навчальний заклад, Європейська художня академія, Німецька суддівська академія, Європейська юридична академія Тріра, Школа цивільної служби, Теологічний факультет. У Трірі ще у 1683 р. курфюрст Йоганн Хуго запровадив загальну обов'язкову шкільну освіту.

Завдяки імператорові Священної Римської імперії Костянтину, а більшою мірою його матері Святій Олені, Трір став одним із центрів поширення християнства в Західній Європі. З XII ст. він був резиденцією архієпископа і називали його тоді Сankта-Треверис (Sankta Treveris). У XVIII ст.

були зведені будинки в стилі рококо, які доповнили античні будівлі.

Однією із справжніх окрас Тріра є так званий «Червоний будинок» – будівля, розташована на розі Ринкової площі. Він будувався у 1684 р. для гільдії пекарів. Такі будинки є у багатьох європейських містах. Його фасад, форма, кількість поверхів – данина архітектурним та економічним традиціям тих часів. Тоді місто входило до складу Франції. На фасаді будинку скульптура Св. Антонія, що тримає в руках книгу. На книзі стоїть маленький Ісус. Вище і нижче цієї скульптурної композиції на фасаді латинською мовою написано: ANTE ROMAM TREVIRIS STETIT ANNIS MILLE TRECENTIS. PERSTET ET TERNA PACE FRVATVR. AMEN («Трір стояв за тисячу триста років до Риму. Та буде він стояти і та буде над ним мир. Амінь»).

Що означає цей напис? Відповідь є в скрипторії монастиря святого Матвія у Трірі. Приблизно у XII ст., а точніше в 1105 р., його ченці почали збирати місцеві легенди. Це зібрання називається «Gesta Treverorum», тобто «Діяння треверів» (тревери – німецьке плем'я, що здавна жило на території нинішнього Тріра). У цій збірці є така легенда про історію заснування Тріра.

У столиці стародавньої Ассирії, місті Ніневії, правив цар Нін. У нього був син Требет. Цар овдовів і вирішив одружитися вдруге. Нова цариця зненавиділа Требета. Йому нічого не залишалося, як зібрати своїх друзів і вирушити шукати щастя в інших землях. Примандрувавши в Європу, Требет заснував поселення навколо пагорба Петрисберг у Німеччині, там, де розташований сучасний Трір. Требет жив за 2000 років до Різдва Христового, а отже, згідно з легендою, Трір було засновано за тисячу триста років до Риму (754–753 рр. до н. е.).

Трір відомий у Німеччині і за її межами завдяки своєму найстарішому не тільки в Німеччині, а й на всій території на північ від Альп, Кафедральному собору Св. Петра та його унікальним реліквіям. Собор був закладений у 320 р., будувався в один час із собором Св. Петра в Римі, Церквою Різдва Христового у Віфлеємі, що споруджена на місці народження Ісуса Христа, і Храмом Гробу Господнього на Голгофі в Єрусалимі. До речі, усі ці храми закладені все тим же імператором Костянтином I Великим. Розміри собору вражають і сьогодні.

Християнська община існувала в Трірі вже у III ст. н. е. Історія Кафедрального собору налічує близько 1700 років. За час свого існування він пережив періоди руйнування і відновлення: безладі часів Великого переселення народів першої половини V ст. н. е.; руйнування норманськими племенами, важкі часи тридцятирічної війни. Як

не дивно, під час Другої світової війни він залишився не ушкодженим.

У різний час над відновленням і реконструкцією собору працювали італійські і німецькі, французькі і фламандські майстри. Тому унікальний інтер'єр храму поєднує різні стилі: романський, готичний, бароко, модерн. Він вражає своєю величчю і пишнотою вбрання. І це зрозуміло, адже Кафедральний собор Тріра – один з небагатьох у світі, який будувався, відбудовувався, реконструювався, добудовувався і перебудовувався упродовж понад 16 віків!

За середньовічними легендами, мати імператора Священної Римської імперії Костянтина I Великого Олена (та сама, за активного сприяння якої розпочалося будівництво собору Різдва Христового у Віфлеємі) подарувала свій будинок-палац єпископові Агріцію. Агріцій використовував це приміщення як церкву. Численні фрагменти фресок, що вкривали стіни палацу Олени, були знайдені під час археологічних розкопок, проведених під сучасним собором. Площа фресок становить близько 70 м², вони відреставровані і знаходяться нині в Музеї єпископства у Трірі.

Найціннішою реліквією собору є Священна Туніка Христа – Хітон (у спеціально влаштованій капелі), яка притягує до себе тисячі християнських паломників зі всього світу. Для християн Хітон символізує події земного життя Христа від народження до розп'яття і смерті.

За легендою, Хітон Христа привезла до Тріра все та ж Олена. Уперше згадка про це трапляється в літературі в XI ст. Перше паломництво до Священної туніки відбулося за часів імператора Максиміліана в 1512 р. З цього моменту урочище винесення туніки здійснювалося 15 разів. Для її зберігання в 1891 р. був виготовлений дерев'яний ковчег. А в 1974 р. вона разом з цим ковчегом була поміщена в інший, кліматизаційний ковчег. Останнє її винесення відбулося в 1996 р.

На питання про достовірність походження туніки жоден з тих учених, що її вивчали, не може дати однозначної відповіді.

До архітектурних пам'яток міста належать романські будинки Франкентурм (XI ст.) і Драйкенігенхауз (початок XIII ст.), готична церква Лібфрауенкірхе (близько 1250 р.), будинок Цур Штейле (1430–1483 рр.), барочний палац Курфюрстів (1615–1761 рр.), будинок-музей уродженця Тріра Карла Маркса і багато інших історичних та архітектурних пам'яток різних часів і стилів.

У 1986 р. Кафедральний собор Тріра разом з міською церквою Лібфрауенкірхе, залишками архітектури давньоримської цивілізації та іншими пам'ятками внесені до Списку Всесвітньої історико-архітектурної спадщини ЮНЕСКО.

Віками собор шанувався і як будинок святої царичі Олени, який вдалося зберегти, незважаючи на численні реконструкції. Тут же у крипті собору зберігаються її мощі, в ризниці є частина ланцюга, яким був прикутий Апостол Павло, сандалія та цвях Святого Андрія Первозваного.

Їдуть паломники і до Трірської базиліки Св. Матфія, або Санкт Матіас (St. Matthias), що побудована в XII ст. і належить давньому бенедиктинському монастирю. Паломників притягують сюди мощі Святого апостола Матвія – того самого, що був обраний дванадцятим замість зрадника Іуди. Тут же містяться гробниці перших єпископів Тріра – Евхарія і Валерія.

До туристських об'єктів ближчого до нас часу належить будинок по вулиці Брокенштрассе, 10 (колиш Брукергассе, 664). Тут 5 травня 1818 р. в сім'ї адвоката Генріха (Гіршеля) Маркса народився син, Карл, майбутній мислитель і громадський діяч, основоположник марксизму, організатор і лідер І Інтернаціоналу (1864–1876 рр.), що випустив у світ в 1867 р. свою найбільш відому працю «Капітал».

Батько і мати Маркса, Генрієта Пресбург (Пресборк), походили з роду рабинів. Через 6 років після народження сина, у 1824 р., сім'я прийняла лютеранське віросповідання. Батько Маркса був широко освіченою людиною, на формування його світогляду значний вплив справили ідеї Просвітництва і філософія Канта. Особливу роль у формуванні поглядів юного Маркса відіграв Людвіг фон Вестфален, що прищепив йому любов до античності, творчості Шекспіра і романтизму. Карл Маркс прожив у місті до 17 років. У 1835 р. після закінчення гімназії в Трірі він став спочатку студентом Боннського, а потім Берлінського університету, де займався вивченням філософії і історії.

Представники соціал-демократичної, найстарішої політичної партії Німеччини (СДПГ), у 1928 р. вирішили придбати цей будинок, щоб відкрити тут музей Карла Маркса. Але в 1933 р., з приходом до влади Гітлера, націонал-соціалісти конфіскували будинок і розмістили в ньому друкарню. Через два роки після закінчення Другої світової війни в будинку знову відкрили виставку, присвячену відомому уродженцю міста.

Щороку в музеї буває більш як 30 тисяч відвідувачів. Практично кожен третій з них – це турист з Китаю. Будинок, у якому стояла колиска майбутнього батька світового комунізму, для китайських туристів є одним з головних пунктів програми подорожі Європою під час перебування в Німеччині.

У музеях Тріра багато цікавих експонатів, наприклад кам'яне зображення римського судна з веслярами, навантажене винними бочками. З

220 р. воно служило надгробком на могилі римського виноторговця.

Уже в ті часи річка Мозель служила римлянам найважливішою транспортною артерією, якою серед іншого до столиці імперії доставлялися і знамениті мозельські вина.

Іншим цікавим експонатом є посудина, в якій 6 жовтня 1804 р. Наполеону, що увійшов до міста, було подано мозельське вино. «У них тут добре вино», – відгукнувся про нього імператор. Такі цікаві речі у Трірі збереглося безліч, як і самих музеїв.

Головною пам'яткою Тріра часів римлян вважають легендарні Чорні ворота. Мабуть, колись їх називали інакше. Адже побудовані вони з природного білого пісковика. Але вітри, негода і час зробили свою «чорну» справу, надавши воротам справді практично чорного кольору. Розміри воріт, яким майже дві тисячі років, дивують і нині: завширшки – 36 м, заввишки – 30, завтовшки – 21,5 м. Це найбільші та найкраще збережені ворота на усій території Західної Римської імперії. Вони були побудовані при в'їзді до міста і виконували функцію митниці.

Конструкція Чорних воріт трималася за рахунок власної ваги. Під час будівництва кам'яні блоки просто щільно приганяли один до одного, не використовуючи для цього цементу чи інший скріплюючий матеріал.

Під час Другої світової війни Трір сильно не постраждав, оскільки в місті практично не було великих промислових підприємств і військових гарнізонів. Сьогодні усі дороги у Трірі ведуть до воріт Porta Nigra.

Відразу за Чорними воротами знаходиться завжди заповнена людьми широка пішохідна зона, центром якої є Ринкова площа, або Марктплац. Тут, буквально не сходячи з місця, можна побачити репрезентативні будинки в стилі класицизму і бароко. Багато тут і традиційних фахверкових будівель. На площі регулярно проводяться свята та ярмарки.

За розпорядженням архієпископа Генріха в 958 р. у центрі Ринкової площі був споруджений Ринковий хрест, який вінчає собою давньоримську колону (Marktkreuz) – свідчення торгового миру і церковної влади над містом. Цей хрест з 1200 р. служив ганебним стовпом, а пізніше став символом міста. Якщо уважно придивитися до лівої сторони хреста, там можна помітити сонячний годинник. Хрест стоїть таким чином до Сонця, що за ним можна визначити час.

На Марктплац знаходиться найстаріша аптека Німеччини, «Левенапотек», уперше згадана ще в 1241 р.

У 1595 р. у дальньому кутку площі за наказом Архієпископа Трірського збудовано мальовни-

чий Ринковий фонтан (Marktbrunnen) Св. Петра. Біля основи фонтана стоять чотири жіночі фігури-алегорії: Розум і Правосуддя, Влада і Помірність. Від площі та фонтана рукою кинути до знаменитого Кафедрального собору.

На площі також стоїть церква Св. Гангольфа (Sankt Gangolf Kirche), споруджена у 1459 р. Спочатку церква стояла вільно на площі, потім навколо неї з'явилися будівлі, які ізолювали її від неї. І вже набагато пізніше до церковного двору побудували вхідні ворота у Барочному стилі. Тут можна побачити ще один приклад змішення різних архітектурних стилів в одному місці. Над площею височіє дзвіниця церкви із старим дзвоном. Його відлили в 1475 р. Дзвін лунає упродовж кількох хвилин після десятої вечора. У минулому цей сигнал сповіщав про настання часу нічного спокою, коли вже було заборонено розливати напої в численних корчмах на Ринковій площі та й у місті.

Цікавою середньовічною спорудою є «Будинок трьох королів» (Drei Konigenhaus). Ця будова в стилі ранньої готики датується 1230 р. Виникла на основі романської житлової вежі, тому головний вхід у неї знаходився на рівні другого поверху, про що свідчать двері, які збереглися. Виникає питання, чому двері на другому поверсі, хто і як міг ними користуватися? Мабуть, невідомий середньовічний архітектор, будуючи двері на другому поверсі, хотів захистити його мешканців від незваних гостей. До будинку заходили та виходили за допомогою приставної драбини, яку після використання просто затягували в середину приміщення. Тих, хто намагався потрапити в будинок, можна було зупинити за допомогою, наприклад, окропу.

Своє ім'я «Будинок трьох королів» отримав завдяки розпису, що прикрашав раніше його фасад. «Трьома королями» в Німеччині називають тих, хто приніс дари немовляті Ісусові, саме вони і були зображені на стіні.

Свого часу Ринкова площа міста була пишно прикрашена мозаїками, фресками і мармуром.

Палац курфюрстів був збудований у Трірі у XVIII ст. Це масивний будинок рожевого кольору, прикрашений позолотою і псевдоантичними статуями. Перед палацом – різьблена загорожа і велика водойма в саду. У Палаці курфюрстів нині працює окружний уряд.

З вікон Палацу курфюрстів, на схід від центру Тріра, відкривається панорама на мальовничі зелені луки з фонтанами, а за ними – на руїни давньоримських терм (Kaiserthermen) III ст. До наших днів дійшов лише невеликий фрагмент їх східної частини, але він також вражає своїми розмірами. Свого часу довжина терм становила майже 250 м. Вважають, що вони були найбільшими в Римській імперії.

Щороку в середині серпня терми стають майданчиком проведення римських ігор під назвою «Хліба і видовищ». Під час свят можна побачити майже справжні гладіаторські бої і спробувати страву давньоримської кухні.

Базиліка Костянтина I Великого, або, як її ще називають, Імператорська аула, це і колишня тронна, а потім судова зала, королівський палац, критий ринок і навіть армійські казарми. Точний час її зведення невідомий. Ймовірно – 310 р. Трір був однією з основних резиденцій Костянтина I Великого в 306–337 рр. аж до перенесення столиці в Константинополь. Для його матері Олени Трір узагалі був рідним містом, в якому вона проводила немало часу. Пізніше, у 367–392 рр. тут була резиденція іншого імператора Костянтина II.

З XII ст. базиліка перетворилася на палац єпископів, у період 1846–1856 рр. її переобладнали в євангельську протестантську церкву Спасителя. До цього дня базиліка є найбільшим із збережених залів античного світу (67 м завширшки, 27,2 м завдовжки та 33 м заввишки, товщина стін 2,7 м), символом потужності Римської імперії.

Зберігся в Трірі і Римський міст через річку Мозель, яким навіть сьогодні проходить автомобільна дорога. Можна тільки дивуватися, наскільки якісно римляни будували свої шляхи сполучення і як відповідально підходили до їх прокладання.

Опори цього найстарішого з мостів Німеччини зроблені з монолітного бетону, фанерованого каменем вулканічного походження. Він був тут уже у XVII ст. до н. е., але дерев'яним. У 45 р. н. е. на його місці побудували перший кам'яний міст. Опори нинішнього моста датуються серединою II ст. н. е. Свого часу, у XVII ст., мостові опори витримали заряди вибухівки, закладені французькою армією, яка вторглася до Тріра.

Як уже зазначалося, Трір претендує на звання найстарішого міста Німеччини. Про це повідомляється і на його офіційному сайті. Мабуть, найсерйознішим його конкурентом у цьому змаганні можна вважати рейнський Вормс (Worms), який згадується ще в «Пісні про нібелунгів» – середньовічній німецькій епічній поемі невідомого автора. Поема була написана наприкінці XII ст.

У списку «претендентів» на звання найстарішого є понад десяток міст, передбачуваний вік яких або давно вже перевищив 2000 років, або наближається до цієї позначки. Серед них – Шпейєр (Speyer, кінець I ст. до н. е.), Кельн (Köln, 37 р. до н. е.), Аугсбург (Augsburg, 15 р. до н. е.), Майнц (Mainz, кінець I ст. до н. е.). Усі вони є містами з багатими традиціями та історією. Та Трір з-поміж них, поза сумнівом, займає найбільш почесне місце.